Wstęp

Odtwarzając przeszłość oświatową i edukacyjną, historycy wychowania korzystają z bogatych zasobów materiałów źródłowych. Istotną pozycję zajmują w nich czasopisma, które odnotowują zjawiska i wydarzenia często nigdzie więcej nie zapisane. Najwcześniej docenione zostały pisma o charakterze pedagogicznym, adresowane do nauczycieli, wychowawców, działaczy oświatowych, rodziców i opiekunów. Nie ma w tym zresztą nic dziwnego, bo badaczom dziejów edukacyjnych pozwoliły w niemałym stopniu i zakresie odkryć i wyjaśnić nieznane wcześniej obszary przeszłości teorii i praktyki pedagogicznej. Ukazały się liczne prace monograficzne wybranego tytułu lub pewnej grupy czasopism, opracowania monograficzne określonego problemu, wreszcie publikacje, w których zawartość treściowa periodyków jest jedynie uzupełnieniem innych źródeł.

Tylko do końca lat siedemdziesiątych XX w. ukazało się około tysiąca stu pięćdziesięciu tytułów czasopism pedagogicznych, w tym trzysta miało charakter ogólnopedagogiczny, trzydzieści poświęconych było dziecku w wieku przedszkolnym oraz tyle samo czasopism podejmowało problematykę opieki nad dzieckiem, szkolnictwa średniego i zawodowego. Zagadnienia szkoły ludowej, elementarnej, powszechnej i podstawowej stały się przedmiotem siedemdziesięciu periodyków, szkolnictwo specjalne – dziesięciu, a oświata pozaszkolna – ponad stu trzydziestu¹.

Intensywny rozwój czasopism pedagogicznych nastąpił w okresie międzywojennym. Cechowały się one różnorodnością i odmiennością postrzegania oraz kreowania rzeczywistości oświatowej, edukacyjnej i wychowawczej. Wśród nich można odnaleźć periodyki, które pojawiły się jeszcze przed I wojną światową, a w niepodległej Polsce kontynuowały nadal swoją misję, ale w większości były to nowe tytuły powołane do życia po 1918 r. Ich wydawcami były głównie organizacje nauczycielskie – Związek Nauczycielstwa Polskiego, Towarzystwo Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych i Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych. Wśród innych

¹ S. Możdżeń, J. Musiał, *Bibliografia polskich czasopism pedagogicznych do 1979 r.*, Kielce 1981, s. XXVII–XXVIII.

edytorów tego typu czasopism były władze szkolne, różne związki i stowarzyszenia, zakłady kształcenia nauczycieli i osoby prywatne. Mimo że w tej grupie pism najliczniej reprezentowane były czasopisma ogólnopedagogiczne, to swoją obecność zaznaczyły również periodyki wąsko wyspecjalizowane pedagogicznie i przedmiotowo-metodyczne. Niektóre z nich zasięgiem obejmowały terytorium całego kraju, inne miały jedynie regionalny lub lokalny charakter. Ukazywały się jako tygodniki, dwutygodniki, miesięczniki i kwartalniki. Część z nich funkcjonowała niemal przez cały okres Drugiej Rzeczypospolitej, część zaś po krótszym lub dłuższym czasie ulegała likwidacji.

Inne pole poszukiwań naukowych, nie do końca jeszcze wyzyskane przez badaczy historii wychowania, stanowi czasopiśmiennictwo niepedagogiczne, w którym podnoszono zagadnienia oświaty, edukacji i wychowania. Chodzi tu nie tylko o periodyki dla kobiet, dzieci i młodzieży czy uczniowskie, bo te w dużej mierze zostały już dostrzeżone i docenione, ale przede wszystkim o pisma codzienne, społeczno-kulturalne, społeczno-polityczne, medyczne czy wyznaniowe.

Niniejsza publikacja jest drugą z trzyczęściowego cyklu poświęconego czasopiśmiennictwu traktowanemu jako źródło do dziejów edukacji. Zawiera artykuły obejmujące rezultaty niekiedy wieloletnich badań nad wybranymi periodykami okresu międzywojennego. Wcześniejsza mieści w sobie opracowania wydawnictw ciągłych XIX i początków wieku XX². Z kolei ostatnia poświęcona jest zawartości czasopism okresu drugiej połowy wieku XX³.

Oddawana do rąk czytelników książka jest zbiorem artykułów ukazujących możliwości czerpania wiedzy o przeszłości z różnorodnych wydawnictw ciągłych. Przyczyniają się one jednocześnie do uzupełniania listy periodyków – już dostrzeżonych i wykorzystywanych – tytułami czasopism, które mogą odegrać ważną rolę w rekonstrukcji dziejów oświaty i wychowania. Z pewnością jest to jeszcze dalece niekompletny obraz czasopiśmiennictwa okresu Drugiej Rzeczypospolitej traktowanego jako materiał źródłowy do badań w zakresie historii wychowania, ale pokazuje, jak wielki potencjał tkwi w tego typu publikacjach, stawiając zarazem wyzwania do kontynuowania dalszych poszukiwań we wspomnianym kierunku.

Na pracę składają się cztery części, z których każda koncentruje się na innej grupie zagadnień podejmowanych na łamach różnych typów czasopism ukazujących się w omawianym okresie. W części pierwszej zatytułowanej *Wkład czasopism do historiografii instytucji edukacyjnych* zostały przedstawione rozprawy dotyczące problematyki oświatowej w polskiej prasie na Dalekim

² *Czasopiśmiennictwo XIX i początków XX wieku jako źródło do historii edukacji*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź, 2010.

³ *Czasopiśmiennictwo drugiej połowy XX wieku jako źródło do historii edukacji*, red. I. Michalska, G. Michalski, Łódź 2010.

Wschodzie (Adam Winiarz), gimnazjów w periodyku „Muzeum” (Teresa Gumuła), szkoły, ucznia i nauczyciela w „Warszawskim Czasopiśmie Lekarskim” (Beata Szczepańska), kwestii oświatowych w prasie samorządowej (Stefania Walasek), oświaty i wychowania młodzieży w dzienniku „Rozwój” (Nella Stolińska-Pobralaska), praktyki i ideologii oświatowej Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w czasopiśmiennictwie mariawickim (Tomasz Dariusz Mames).

Część druga *Rola czasopism w odtwarzaniu dziejów teorii i praktyki wychowawczej* zawiera artykuły na temat edukacji obywatelskiej na łamach periodyku „Oświata i Wychowanie” (Wiesława Leżańska), otoczenia polityczno-ideowego i instytucjonalnego czasopisma „W młodych oczach” (Izabela Stelmasiak), wychowawczej i edukacyjnej roli krajoznawstwa i regionalizmu w czasopiśmie „Ziemia” (Aleksandra Lubczyńska), wychowania spółdzielczego w wydawnictwie ciągłym „Społem” (Elżbieta Magiera), problematyki wychowania na przykładzie „Tygodnika Parafii Zbąszyńskiej” (Miroslaw Piwowarczyk), wzorca osobowego żołnierza polskiego w prasie wojskowej (Jan Ryś), zagadnień wychowania w piśmiennictwie wojskowym (Roman Tomaszewski), prasy harcerskiej jako źródła w badaniach historyka wychowania (Edyta Głowacka-Sobiech), kierunków oddziaływań wychowawczych czasopisma dla młodzieży „Iskry” (Kinga Szymczak), periodyków religijnych młodzieży gimnazjalnej (Andrzej Mazan)

W kolejnej części, noszącej tytuł *Przyczynki czasopiśmiennicze w odkrywaniu koncepcji dydaktycznych i rozwiązań metodycznych* poruszone zostały kwestie pozyskiwania wiedzy teoretycznej z zakresu dydaktyki z czasopism pedagogicznych (Łucja Kabzińska, Krzysztof Kabziński), dyskusji nad wychowaniem muzycznym prowadzonych we „Lwowskich Wiadomościach Muzycznych i Literackich” (Violetta Przeremska), problematyki kształcenia głosu dziecka w czasopiśmie „Śpiew w Szkole” (Edyta Kocięba-Goździela), polskiego czasopiśmiennictwa przeznaczonego dla wychowawczyń przedszkoli (Katarzyna Wira-Świątkowska)

Część czwarta *Udział czasopism w rekonstrukcji kierunków upowszechniania oświaty* obejmuje opracowania poświęcone problemom opieki i wychowania na łamach periodyku „Moja Przyjaciółka” (Grzegorz Michalski), poradnictwu domowemu w czasopiśmiennictwie kobiecym (Kamilla Łozowska-Marcinkowska), roli kobiety w rodzinie w piśmie „Pani Domu” (Iwonna Michalska), edukacyjnemu przekazowi w periodykach dla młodzieży harcerskiej (Katarzyna Ossowska), edukacji historycznej w ludowej i socjalistycznej prasie młodzieżowej (Krystyna Budzianowska), zagadnieniom ochrony zdrowia ludności wiejskiej w wydawnictwach „Zdrowie” i „Zdrowie Publiczne” (Małgorzata Połuszną).

Redaktorzy